

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فلسفه

(آشنایی با فلسفه اسلامی)

دوره پیش دانشگاهی

رشته‌های علوم انسانی - علوم و معارف اسلامی

وزارت آموزش و پرورش
سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

نام کتاب:	فلسفه (آشنایی با فلسفه اسلامی) دورهٔ پیش‌دانشگاهی - ۳۱۷/۱
پدیدآورنده:	سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی
مدیریت برنامه‌ریزی، درسی و تألیف:	دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری
شناسه افزوده برنامه‌ریزی و تألیف:	سیدحمید طالب‌زاده (اعضای گروه تألیف) - رسول برجیسیان، فخری ملکی (بازنگری و اصلاح)
مدیریت آماده‌سازی هنری:	اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی
شناسه افزوده آماده‌سازی:	لیدا نیک‌روش (مدیر امور فنی و چاپ) - مهدی کریم‌خانی (طراح جلد) - سمیه قنبری (صفحه‌آرا) - کبری اجابتی، فرشته ارجمند، نوشین معصوم دوست، فریبا سیر، حمید ثابت کلاچاهی، راحله زادفتح اله (امور آماده‌سازی)
نشانی سازمان:	تهران: خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی) تلفن: ۸۸۸۳۱۱۶۱-۹، دورنگار: ۸۸۳۰۹۲۶۶، کد پستی: ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹
ناشر:	شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران تهران: ۱۷ جادهٔ مخصوص کرج - خیابان ۶۱ (داروپخش) تلفن: ۵-۴۴۹۸۵۱۶۱، دورنگار: ۴۴۹۸۵۱۶۰، صندوق پستی: ۳۷۵۱۵-۱۳۹
چاپخانه:	شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران «سهامی خاص»
سال انتشار و نوبت چاپ:	چاپ بیست و سوم ۱۳۹۶
برای دریافت فایل pdf کتاب‌های درسی به پایگاه کتاب‌های درسی به نشانی www.chap.sch.ir و برای خرید کتاب‌های درسی به سامانه فروش و توزیع مواد آموزشی به نشانی www.irtextbook.ir یا www.irtextbook.com مراجعه نمایید.	

کلیه حقوق مادی و معنوی این کتاب متعلق به سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش است و هرگونه استفاده از کتاب و اجزای آن به صورت چاپی و الکترونیکی و ارائه در پایگاه‌های مجازی، نمایش، اقتباس، تلخیص، تبدیل، ترجمه، عکسبرداری، نقاشی، تهیه فیلم و تکنیر به هر شکل و نوع بدون کسب مجوز ممنوع است و متخلفان تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرند.

بار دیگر به دو جهان بینی مادی و الهی بیندیشید. مادیون معیار شناخت در جهان بینی خویش را «حس» دانسته و چیزی را که محسوس نباشد، از قلمرو علم بیرون می‌دانند و هستی را همتای ماده دانسته و چیزی را که ماده ندارد، موجود نمی‌دانند. قهراً جهان غیب مانند وجود خداوند تعالی و وحی و نبوت و قیامت را یک‌سره افسانه می‌دانند. در حالی که معیار شناخت در جهان بینی الهی اعم از «حس و عقل» می‌باشد و چیزی که معقول باشد، داخل در قلمرو علم می‌باشد - گرچه محسوس نباشد. لذا هستی اعم از غیب و شهادت است و چیزی که ماده ندارد، می‌تواند موجود باشد و همان‌طور که موجود مادی به «مجرد» استناد دارد، شناخت حسی نیز به شناخت عقلی متکی است. قرآن مجید اساس تفکر مادی را نقد می‌کند و به آنان که بر این پندارند که خدا نیست و گرنه دیده می‌شد: «لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّى تَرَى اللَّهَ جَهْرَةً»: می‌فرماید: «لَا تُدْرِكُهُ الْاَبْصَارُ وَ هُوَ يُدْرِكُ الْاَبْصَارَ وَ هُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ».

پیام امام خمینی (ره) به گورباچف - ۱۱/۱۰/۱۳۶۷

فهرست مطالب

۱	فصل اوّل : کلیّات (۱)
۳	– مابعدالطبیعه
۴	– روش مابعدالطبیعه
۵	– هدف مابعدالطبیعه
۶	– چرا فلسفه بیاموزیم؟
۷	– فطرت اوّل و ثانی
۹	– دین و فلسفه
۱۱	– نگاهی به آیات و روایات
۱۵	– روش پیشوایان دین
۱۸	فصل دوم : کلیّات (۲)
۱۸	– آشنایی مسلمانان با فلسفه یونان
۱۹	– نهضت ترجمه
۲۰	– ترجمه های فلسفی
۲۲	– تأثیر در تفکر مغرب زمین
۲۳	– تکامل فلسفه اسلامی

۲۵

فصل سوم : مبانی حکمت مَشَاء (۱)

۲۶

– اصل واقعیت مستقل از ذهن

۲۶

– مغایرت وجود و ماهیت

۲۹

– وجوب و امکان و امتناع

۳۰

– مواد قضایا

۳۰

– تقسیم وجود

۳۲

فصل چهارم : مبانی حکمت مَشَاء (۲)

۳۲

– علت و معلول

۳۳

– علّیت چیست؟

۳۴

– اهمّیت اصل علّیت

۳۴

– ملاک نیازمندی معلوم به علت

۳۷

– علت تامّه و علت ناقصه

۳۸

– وجوب علّی و معلولی

۴۰

– وجوب مقدم بر وجود

۴۱

– سنخیت علت و معلول

۴۲

– تسلسل علل، باطل است

۴۳

– برهان فارابی

۴۵

– برهان وجوب و امکان (برهان سینوی)

۴۶

– نظام متقن

۴۸

– اهمّیت بحث علّیت و جایگاه آن در

پژوهش های علمی

۵۲

– مراتب موجودات در نظام هستی

فصل پنجم : نمایندگان مکتب مشاء (۱)

۵۶	فارابی
۵۶	— شخصیت اخلاقی
۵۷	— شخصیت علمی و فلسفی
۵۸	— فلسفه سیاسی
۵۹	— سعادت و مدینه
۶۰	— مدینه فاضله
۶۰	— ریاست مدینه فاضله
۶۲	— سیاست و سعادت
۶۲	— مدینه جاهله
۶۳	— معلّم نانی

فصل ششم : نمایندگان مکتب مشاء (۲)

۶۵	ابن سینا
۶۵	— زندگی پرماجرا
۶۸	— تألیفات و شاگردان
۷۰	— ابن سینا و طبیعت
۷۱	— انسان و جهان
۷۴	— عشق به هستی
۷۵	— حکمت مشرقی
۷۶	— مضمون حکایات
۷۷	— تأثیر ابن سینا

۸۰	فصل هفتم : افول حکمت مشاء
۸۱	– زمینه پیدایش
۸۲	– غزالی
۸۳	– فخر رازی
۸۴	فصل هشتم : حکمت اشراق
۸۴	– شهاب‌الدین سهروردی
۸۶	– آثار و تألیفات
۸۸	– روش اشراقی
۸۹	– مدارج دانایی
۹۰	– منابع حکمت اشراق
۹۱	– حقیقت واحد
۹۲	– تمثیل اشراق
۹۲	– جغرافیای عرفانی
۹۳	– آفرینش و اشراق
۹۴	– قاعده امکان اشرف
۹۵	– مراتب انوار
۹۶	– نظریه شناخت
۹۷	– علم حصولی و علم حضوری
۹۸	– معلوم بالذات ، معلوم بالعرض
۹۹	– اشراق نفس
۱۰۱	– مشرق‌ها و مغرب‌ها

- ۱۰۲ – مشرق اصغر و اکبر
۱۰۲ – حکایات تمثیلی

فصل نهم : جریان های فکری عالم اسلام

- ۱۰۶ – عرفان و کلام
۱۰۶ – روش عرفانی
۱۰۷ – روش کلامی
۱۰۸ – نقطه اتصال

فصل دهم : صدر المتألهین

- ۱۱۲ – دوران گوشه گیری
۱۱۴ – اشراق ربانی
۱۱۴ – شخصیت اخلاقی و مقام علمی
۱۱۵ – آثار و تألیفات
۱۱۵ – مشرب تحقیق
۱۱۷ – اسفار اربعه

فصل یازدهم : مبانی حکمت متعالیه

- ۱۱۹ – ۱. اصالت وجود
۱۲۳ – ۲. تشکیک وجود
۱۲۴ – ۳. فقر وجودی
۱۲۶ – ۴. حرکت جوهری

- ۱۳۰ - تکامل جهان
۱۳۱ - حلال مشکلات

۱۳۳ فصل دوازدهم : حکمای معاصر

- ۱۳۳ - علامه طباطبایی
۱۳۶ - مقام فلسفی
۱۳۷ - ارزش شناخت و اصل علیت
۱۳۷ - علیت چیست؟
۱۳۸ - انتقاد
۱۳۹ - نظر علامه طباطبایی
۱۴۰ - تکیه گاه شناخت
۱۴۱ - تألیفات و تأثیر فرهنگی
۱۴۲ - حوزه فلسفی امام خمینی (ره)
۱۴۴ - حکیم فرزانه

۱۴۶ فصل سیزدهم : حیات فرهنگی

- ۱۴۷ - خاورشناسی
۱۴۸ - سنت فلسفی
۱۵۲ - کتاب شناسی

دانش‌آموزان عزیز

سلام بر شما

کتابی که پیش‌رو دارید در سیزده فصل تنظیم شده است، در فصل اول تحت عنوان کلیات با موضوع، روش، هدف و زبان مابعدالطبیعه و رابطهٔ دین و فلسفه آشنا می‌شوید. در فصل دوم نیز ذیل همین عنوان چگونگی آشنایی مسلمانان با فلسفه یونان، نهضت ترجمه، تأثیر در تفکر مغرب زمین و تکامل فلسفهٔ اسلامی مورد بحث قرار گرفته است. فصل سوم تا دوازدهم به معرفی روش‌های فکری اسلامی اختصاص دارد.

مجموع روش‌های فکری اسلامی چهار روش است و متفکران اسلامی چهار دسته بوده‌اند. همهٔ این روش‌ها تحت تأثیر تعلیمات اسلامی رنگی مخصوص پیدا کرده و روح خاص فرهنگ اسلامی بر همهٔ آنها حاکم است.

در فصل سوم و چهارم مبانی فکری فلسفهٔ مشاء و در فصل پنجم و ششم نمایندگان این روش معرفی می‌شوند.

فصل هفتم تحت عنوان افول حکمت مشاء ضمن معرفی مختصر مکاتب اشعری و معتزلی با دو نفر از نمایندگان مکتب اشعری یعنی غزالی و فخر رازی که به انتقاد از فلسفه می‌پرداختند معرفی شده است. فصل هشتم به روش فلسفی اشراقی و مؤسس و احیاگر آن در جهان اسلام، یعنی شیخ اشراق اختصاص یافته است.

در فصل نهم، دیگر جریان‌های فکری عالم اسلام، یعنی کلام و عرفان به اجمال معرفی شده است. فصل دهم و یازدهم به معرفی مکتب حکمت متعالیه و مؤسس آن، صدرالمآلهین پرداخته شده است.

فصل دوازدهم به معرفی حکمای معاصر اختصاص دارد؛ از جمله این حکما، مفسر کبیر قرآن علامه طباطبایی است. این عالم عالیقدر آثار متعددی دارد که یکی از آنها اصول فلسفه و روش رئالیسم است. آخرین فصل یعنی فصل سیزده ذیل عنوان کلی حیات فرهنگی مباحثی طرح شده است که آشنا خواهید شد.

پس از این نگاه اجمالی به کتاب، از شما دانش‌آموزان می‌خواهیم در طول سال تحصیلی به نکات زیر توجه کنید:

۱- آموزش درس باید در فضایی فعال و پویا و با مشارکت و همکاری شما اتفاق بیفتد. فعالیت و مشارکت شما در کلاس سبب فهم و شناسایی می‌شود. به همین جهت در متن هر درس، تعدادی فعالیت پیش‌بینی شده که به صورت گروهی یا انفرادی انجام می‌شود و نتایج آن به دبیر ارائه می‌گردد. بخشی از نمره مستمر به انجام این فعالیت‌ها اختصاص دارد.

۲- تمرین‌های پایان درس را با دقت کافی و با بهره‌مندی از توانایی خود انجام دهید. همچنین از دوستان خود برای طراحی تمرین‌های دیگر کمک بگیرید تا با انجام پیوسته تمرین‌ها به توانایی لازم در این درس برسید.

۳- فعالیت‌هایی که در داخل هر درس با عنوان‌هایی مانند «بررسی، تأمل، نمونه‌یابی، تکمیل و تطبیق و...» آمده، باید در هنگام تدریس دبیر، توسط شما دانش‌آموزان انجام شود، زیرا این فعالیت‌ها قسمتی از درس می‌باشند. و درس بدون این فعالیت‌ها کامل نیست.

۴- آن دسته از فعالیت‌های داخل متن که با علامت ستاره مشخص شده‌اند، فقط برای فعالیت کلاسی است نباید در ارزشیابی پایانی و آزمون‌های ورودی دانشگاه‌ها مورد سؤال قرار گیرند. البته در ارزشیابی مستمر تأثیر دارند.

۵- ارزشیابی شما دو بخش «مستمر» و «پایانی» دارد. ارزشیابی مستمر که از اهمیت خاصی برخوردار است شامل موارد زیر است:

- الف) توانایی پاسخ به سؤال‌های دبیر از درس،
- ب) توانایی در انجام فعالیت‌های داخل درس،
- ج) توانایی در انجام تمرین‌های پایان هر درس،
- د) مشارکت در کار گروهی و فعالیت‌های داخل کلاس،
- ه) انجام کارهای فوق‌العاده مانند تحقیق، ارائه مقاله و کنفرانس.

خداوند یار و نگهدار تان باد